

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. VIII

GMINA I MIASTO SIANÓW

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”
URZĄD GMINY I MIASTA SIANÓW

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM VIII

GMINA I MIASTO SIANÓW

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SIANÓW–SŁAWNO 2009

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VIII: *Gmina i Miasto Sianów* [History and Culture of the Sławno region, vol. VIII: Town Sianów and Community]. Fundacja „Dziedzictwo” Gmina i Miasto Sianów, Sianów–Sławno 2009. pp. 427, figs 126, colour plates 20. ISBN 978-83-61603-00-9. Polish text with German summaries.

These are studies of aspects of history and culture of the Sianów region [Pomerania, Poland]. These papers refer to archaeology and history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It is hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future. Some papers also refer to current projects which aim is to teach local history, use them for the development as well as build new identity with the respect to the past.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2009
© Copyright by Authors

Na okładce: Bolesław Kurzawiński, *Sianów ulica Tylna*, 1954, papier, tusz, ołówek,
22,5 × 30 cm, własność Muzeum w Koszalinie, reprodukcja fotograficzna:
Ilona Łukjaniuk, Marta Adamczak

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Konferencję oraz publikację sfinansowano ze środków
Urzędu Gminy i Miasta w Sianowie

Redaktor: *Katarzyna Ceglarz*
Łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Wydawca/Herausgeber:
Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2

ISBN: 978-83-61603-00-9

Druk/Druck: Wydawnictwo Feniks, 75-206 Koszalin, ul. Jana z Kolna 38B

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Granice kulturowe? O waloryzowaniu przeszłości</i>	7
RYSZARD WĄTROBA (Sianów), <i>Sianów i okolica dziś</i>	15
IGNACY SKRZYPEK (Koszalin), <i>Osadnictwo archeologiczne gminy Sianów</i>	21
JOANNA CHOJECKA (Koszalin), <i>Źródła archiwalne do dziejów gminy Sianów</i> . . .	83
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Pruszcz Gdański), <i>Nazwy miejscowe Gminy i Miasta Sianów</i>	119
BARBARA POPIELAS-SZULTKA (Słupsk), <i>Posiadłości ziemskie klasztoru bukowskiego na ziemiach Sławińskiej i Darłowskiej</i>	167
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin), <i>Z dziejów szkolnictwa w Gminie i Mieście Sianów do 1945 roku</i>	177
WOJCIECH STYLSKI (Szczecin), <i>Z dziejów wsi Sierakowo</i>	209
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Za górami, za lasami... fabryka. Gmina Sianów w dawnej kartografii i ikonografii</i>	217
MARIA WITEK, WALDEMAR WITEK (Szczecin), <i>Tradycyjne (ryglowe) budownictwo wiejskie w gminie Sianów</i>	269
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), <i>Flora parków podworskich gminy Sianów</i>	297
SIEGFRIED BARZ (Będzinko), <i>Okolice Sianowa w twórczości malarzy niemieckich okresu międzywojennego</i>	315
BERNARD KONARSKI (Koszalin), <i>Fabryka zapatek w Sianowie</i>	321
INGE WESTHÄUSLER (Meisenweg, Niemcy), <i>Eventin von März 1945 bis August 1946</i>	331
KAZIMIERA JANOWICZ (Sianów), <i>Nasze drogi do Sianowa</i>	337
RYSZARD WĄTROBA (Sianów), <i>Honorowi Obywatele Gminy i Miasta Sianowa</i> . . .	351
ANDRZEJ DĘBOWSKI (Sianów), <i>Gmina Sianów na Szlaku Cysterskim</i>	371
ALEKSANDRA KOWALCZYK (Sianów), <i>Wioski tematyczne – kierunek rozwoju polskiej wsi po roku 1989</i>	381

HENRYK ROMANIK (Koszalin), <i>Kontynuacje literackie, duszpasterskie i społeczne doświadczenie artystyczne z albumem poetyckim „Koniec świata w Iwici- nie”</i>	389
Indeks osób	407
Indeks nazw geograficznych	417
Lista adresowa Autorów	425

Granice kulturowe? O waloryzowaniu przeszłości

JAN SROKA (SŁAWNO)

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (POZNAŃ)

Wstęp – trochę historii

Dla wielu może być zaskakujące, że gmina Sianów (Tabl. I: A), która leży w bezpośrednim sąsiedztwie Koszalina, znalazła swoje miejsce w serii publikacji o Ziemi Sławieńskiej (np. Rączkowski, Sroka 2003; 2004b; itd.). Z historii tej części Pomorza wynika, że w przeszłości toczyły się tu procesy integrujące, jak i dezintegrujące. O związkach pomiędzy poszczególnymi regionami czy granicach nie decydowały czynniki geograficzne. Gdyby tak było, to Góra Chełmska mogłaby być taką granicą „od zawsze”. O granicach, ich przebiegu i znaczeniu decydowali ludzie. Tylko ludzie mogli uznać, że jakaś rzeka, góra, obszary bagniste staną się granicą czy nie (por. Łowmiański 1931; 1935; Topolski 1990). Już od czasów będących przedmiotem badań archeologii dostrzec można, że przeszkody geograficzne nie stanowiły ważnych granic. Nie odnotowuje się żadnego istotnego zróżnicowania pomiędzy strukturami kulturowymi i społeczno-ekonomicznymi na Pomorzu (np. Kostrzewski 1966).

Kontynuację takich zjawisk widać również w średniowieczu. To ambicje polityczne władców i wspierających ich grup społecznych wpływały na zmiany i przebieg granic. Księstwo Sławieńskie, główna siła polityczna Pomorza Środkowego w średniowieczu, w czasach największego rozkwitu szeroko rozciągało się od okolic Koszalina po tereny na wschód od Słupska (np. Spors 1983). Granice te nie były stabilne i wielokrotnie zmieniały się w konsekwencji różnorodnych zawirowań

politycznych. Pomimo tych zmian związki gospodarcze i społeczno-kulturalne pomiędzy miejscowościami leżącymi w okolicach Sławna rozwijały się.

Powiat sławieński jako jednostka administracyjna powstał w XVIII wieku. Reforma państwa pruskiego z 1724 roku podzieliła Pomorze Zachodnie na rejencję szczecińską i koszalińską oraz 24 powiaty. Powiat sławieński wszedł w skład rejencji koszalińskiej (Lindmajer 1994a: 148). W powiecie sławieńskim znalazły się wówczas: Darłowo, Polanów, Sianów i Sławno.

Kolejna reforma administracyjna z początku XIX wieku podzieliła Prusy na 10 prowincji i 25 rejencji oraz powiaty. Powiat sławieński nadal wchodził w skład rejencji koszalińskiej i należał do największych na Pomorzu. Pod względem powierzchni zajmował początkowo czwarte, a od początku lat 70. XIX wieku nawet trzecie miejsce po powiatach słupskim (największym powiecie ziemskim w Prusach) i szczecińskim. W 1825 roku powierzchnia powiatu sławieńskiego wynosiła 1642,5 km², a w 1919 roku – 1586 km² (Lindmajer 1994b: 203). W obrębie powiatu w dalszym ciągu znajdowały się cztery miasta: Darłowo, Polanów, Sławno i Sianów. Z niewielkimi zmianami terytorialnymi tak ukształtowany powiat przetrwał do 1945 roku.

W wyniku decyzji podjętych na konferencjach w Jalcie i Poczdamie znaczna część Pomorza po II wojnie światowej znalazła się w granicach Polski. Obwód sławieński (powiaty utworzono w miejsce obwodów rozporządzeniem Rady Ministrów z 29 maja 1946 roku) uchwałą Rady Ministrów z 14 marca 1945 roku znalazł się w okręgu zachodniopomorskim. Kolejny podział administracyjny z 7 czerwca 1945 roku włączył obwód sławieński do województwa gdańskiego, a rozporządzenie z maja 1946 roku „przesunęło” powiat sławieński do województwa szczecińskiego. Ten podział administracyjny przetrwał do 1950 roku, kiedy to sejm uchwalił ustawę o zmianie w podziale administracyjnym państwa. Powiat sławieński znalazł się wtedy w nowo utworzonym województwie koszalińskim.

Zgodnie z podziałem z marca 1945 roku obwód sławieński składał się z czterech miast: Sławna, Darłowa, Polanowa i Sianowa oraz dziewięciu gmin wiejskich i 175 gromad. Położony w pobliżu Koszalina Sianów wraz z przylegającymi miejscowościami jeszcze w 1945 roku wyłączono z okręgu sławieńskiego i włączono do koszalińskiego. Stało się to 1 lipca 1945 roku. Decyzje uzasadniano bliższym Koszalina położeniem miasta (Żurawski 1994: 311). Dziś w skład powiatu sławieńskiego nie wchodzi Polanów i Sianów.

TABLICA I

A. Schematyczna mapa gminy Sianów. Oprac. K. Kontowski

B. Pierwszy dzień obrad konferencji *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej* w Iwęcinie

TABLICA II

A. Koncert Zespołu Muzyki Dawnej i Tradycyjnej „Charivari”
w kościele w Iwicienie. Fot. J. Sroka, 9.06.2008

B. Iwicieno. Odświeżenie odnowionego pomnika „Bóg, Honor, Ojczyzna”.
Fot. J. Sroka, 10.06.2008

1. Kultura i granice?

Przynajmniej od czasów średniowiecza kształtowała się pewna wspólnota kulturowa obejmująca historyczny obszar Ziemi Sławieńskiej, a nawet wykraczając poza nią. Istotnym zjawiskiem, które budowało jednorodność kulturową tego obszaru, było nakładanie się na istniejące podłoże osadnicze procesów kolonizacyjnych. W konsekwencji tworzył się konglomerat kulturowy, w którym stale czytelne były elementy tradycyjne i napływowe. Widoczne jest to w: toponimii istniejących miejscowości (por. Chłodziński 2004; 2008 oraz w tym tomie), układach przestrzennych wsi (np. Piskorski 1990; Raszeja 2004) czy lokacjach miejskich (np. Rębkowski 2001). Pod tym względem nie ma zbyt wielu różnic pomiędzy regionami w Europie Środkowej. Możemy znaleźć podobnie zorganizowane wsie na Śląsku, w Wielkopolsce, Pomorzu czy w Brandenburgii. Również plany miast są zbliżone, pomimo lokalnych odrębności.

Procesy unifikujące pogłębiały się w kolejnych wiekach. Kolonizacja nie była już tak intensywna. Istotną rolę odgrywała sytuacja polityczna, język, w miarę jednorodna polityka społeczna i gospodarcza. Chyba najwyraźniej te procesy unifikacyjne widać w krajobrazie wiejskim i miejskim (por. Gwiazdowska 2004; 2006 oraz w tym tomie). Na pierwszy plan wysuwa się tu architektura. Jest to tak wyrazisty element, że wręcz stał się swego rodzaju symbolem regionu i znalazł wyraz w formie określenia „kraina w kratę” (por.: Szalewska 2002; Berek 2004; Witek 2006; Witek, Witek w tym tomie).

Czasy po II wojnie światowej doprowadziły do zerwania wcześniejszych tradycji, więzi mieszkańców z tradycją tej Ziemi. Z jednej strony był to efekt powojennych migracji, ale polityka państwa też odgrywała istotną rolę. Dotyczy to w szczególności procesów destrukcji tradycyjnego wiejskiego krajobrazu utożsamianego z tradycją niemiecką (por. Bastowska 2003; Sadowska 2006: 222). W konsekwencji na terenach tzw. Ziemi Odzyskanych ponownie zaczęły zachodzić zbliżone procesy – stopniowa destrukcja krajobrazu kulturowego, polityczna i ideologiczna indoktrynacja mieszkańców, a w konsekwencji wprowadzanie coraz to nowych elementów kulturowych, w żaden sposób nienawiązujących do tradycji. I znowu można dostrzec zjawisko ujednoczenia procesów niezależnie od wcześniej istniejących granic lub warunków środowiskowych.

2. Tak samo, a jednak inaczej?

Wielowiekowe związki administracyjne i gospodarcze Sianowa z powiatem sławieńskim w pełni uzasadniają włączenie Gminy i Miasta Sianów w cykl konferencji naukowych odbywających się od 2002 roku pod ogólnym hasłem „Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej”. Nie ma wątpliwości, że przynajmniej od czasów średniowiecza cała Ziemia Sławieńska rozwijała się w podobnych warunkach społeczno-polityczno-ekonomicznych. Kolejne konferencje jednoznacznie to pokazują, stopniowo przybliżając wcześniej zapomniane historie. Zatem, można zapewne wysnuć wniosek, że obszary należące kiedyś do powiatu sławieńskiego rozwijają się w podobnym rytmie. A jednak jest inaczej. Każda gmina jest specyficzna, charakteryzuje się innymi problemami i podejmuje zróżnicowane działania na rzecz ich rozwiązania. Istotnym aspektem jest tu, między innymi, podejście do tej lokalnej tradycji kulturowej oraz stymulowanie aktywności mieszkańców.

Z porównań kilku gmin dawnego powiatu sławieńskiego wynika, jak różna jest świadomość potrzeby wykorzystywania przeszłości we współczesnym rozwoju. Gmina Postomino ma doskonale warunki przyrodnicze, tzn. szerokie, piaszczyste plaże i ten element traktuje jako najważniejszy w swoim rozwoju (por. Galek 2004), inwestując w infrastrukturę turystyczną. Równocześnie praktycznie zapomina o zasobach kulturowych i ich wykorzystaniu, również na potrzeby rozwoju turystyki (choć nie tylko) (por. Rączkowski, Sroka 2004a). Inna gmina dawnego powiatu – Sławno – ma chyba największy w okolicy potencjał w zakresie zasobów kulturowych, a w szczególności archeologicznych. W żadnej innej okolicznej gminie nie działa tak wielu przedstawicieli ośrodków naukowych (por. Sroka, Rączkowski 2008). Wydaje się zatem naturalne, że wykorzystanie tych zasobów powinno stać się fundamentem prorozwojowych inicjatyw w gminie. A jednak tak się nie dzieje (zob. Stefanowski 2002; 2008). Można wręcz odnieść wrażenie, że mieszkańcy gminy nie wiedzą, co z tym bogactwem zrobić (por. Wróblewska 2008).

Gdy te dwie gminy zestawimy z Gminą i Miastem Sianów, okazuje się, że mieszkańcy wsi mogą być aktywni, kreatywni, mogą uczestniczyć w „trochę zwariowanych” projektach (zob. Dębowski w tym tomie, Kowalczyk w tym tomie). Przeszłość staje się motorem inicjatyw, które mają budzić lokalną tożsamość (por. Janowicz w tym tomie, Konarski w tym tomie). Obecność cystersów we wsiach gminy nie była szczególnie znacząca (por. Popielas-Szultka w tym tomie), lecz nie przeszkadza

dza to w udziale Gminy i Miasta Sianów w ogólnoeuropejskim projekcie utworzenia Europejskiego Szlaku Cystersów. Właśnie pokazanie tej „mało spektakularnej” obecności cystersów może stać się największą atrakcją. Uroczy kościół w Iwięcinie inspiruje do wielu różnorodnych działań lokalnych, lecz wychodzących swym znaczeniem poza lokalność, wręcz podejmuje problemy uniwersalne (por. Romanik w tym tomie).

I takie rzeczy są możliwe we wsiach, które mają taką samą tradycję, jak wszystkie inne na Ziemi Sławieńskiej. Gdzie tkwi zatem przyczyna tak różnego podejścia do wykorzystywania przeszłości, tradycji itp. Z pewnością nie są to granice polityczne, kulturowe, geograficzne. Odpowiedź tkwi chyba w ludziach – są tacy, którzy chcą działać, chcą coś zrobić dla siebie i innych, a gdzie indziej są tylko tacy, którzy chcą przetrwać. Wówczas zmiany i kreatywność nie są wskazane.

Podsumowanie

Kolejna, ósma już konferencja „Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej” odbyła się 9 i 10 czerwca 2008 roku w Iwięcinie (Tabl. I: B), leżącym około 10 km od Sianowa, przy drodze z Darłowa do Koszalina. Organizatorami konferencji byli: Fundacja „Dziedzictwo” oraz Urząd Gminy i Miasta w Sianowie, Sołectwo Iwięcino i Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Iwięcino. Wybór tego miejsca nie był przypadkowy. To właśnie aktywność mieszkańców doprowadziła do włączenia Iwięcina w skład Pomorskiego Szlaku Cystersów. Obecność pięknego, gotyckiego kościoła pod wezwaniem MB Królowej Polski (ryc. 1) stymuluje mieszkańców do rozmaitej aktywności, w tym wykorzystywania kościoła jako swego rodzaju sali koncertowej. To właśnie gotycka architektura i wystrój z przełomu XVII i XVIII wieku stwarzają unikatową atmosferę sprzyjającą refleksji i uczestnictwu w projektach artystycznych (Tabl. II: A).

Pamięć o przeszłości nie ogranicza się tylko do czasów na tyle odległych, że względnie neutralnych emocjonalnie. Mieszkańcy wsi podjęli inicjatywę gruntownej renowacji pomnika „Bóg, Honor, Ojczyzna”, który był postawiony przez mieszkańców Iwięcina w okresie międzywojennym, a poświęcony pamięci ofiar I wojny światowej (Tabl. II: B). Takie działania wspierają byli mieszkańcy: Bielkowa, Iwięcina i Wierciszewa. W ten sposób rodzą się nowe, bardziej przyjazne relacje pomiędzy dawnymi i obecnymi mieszkańcami.

Ryc. 1. Gotycki kościół p.w. Matki Boskiej Królowej Polski w Iwęcinnie. Fot. W. Rączkowski

Bibliografia

- BAREK R. 2004. Budownictwo ryglowe na Pomorzu – tradycja i współczesność. Realizacja projektu edukacyjnego w Łącku, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 251–258.
- BASTOWSKA K. 2003. Z dziejów zabytkowych świątyń dawnego województwa koszalińskiego w latach 1945–1989, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. II, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Sławiński Dom Kultury, Fundacja „Dziedzictwo”, 197–242.
- CHLUDZIŃSKI A. 2004. Nazwy miejscowe gminy Postomino, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 91–118.
- CHLUDZIŃSKI A. 2008. Nazwy miejscowe gminy Sławno, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 197–231.

- GALEK Z. 2004. Dziś i jutro Ziemi Postomińskiej, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 15–20.
- GWIAZDOWSKA E. 2004. Czar wakacji i smak codzienności – gmina Postomino w ikonografii, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 177–208.
- GWIAZDOWSKA E. 2006. Przedstawienia wsi na dawnych kartach pocztowych pruskiej prowincji Pomorze (1898–1945), [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. V Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, (red.) A. Chłudziński, R. Gaziński. Dygowo–Szczecin: Gminny Zespół Oświaty i Kultury w Dygowie, Uniwersytet Szczeciński, 265–282.
- KOSTRZEWSKI J. 1966. *Pradzieje Pomorza*, Wrocław: Ossolineum.
- LINDMAJER J. 1994a. W feudalno-absolutystycznym państwie brandenbursko-pruskim 1648–1806, [w:] *Dzieje Sławna*, (red.) J. Lindmajer. Słupsk: Urząd Miejski w Sławnie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, 143–192.
- LINDMAJER J. 1994b. Od upadku starych Prus do klęski II Rzeszy Niemieckiej 1806–1918, [w:] *Dzieje Sławna*, (red.) J. Lindmajer. Słupsk: Urząd Miejski w Sławnie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, 193–256.
- ŁOWMIĄŃSKI H. 1931. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 1. Wilno: Księgarnia św. Wojciecha.
- ŁOWMIĄŃSKI H. 1935. *Prusy pogańskie*, Toruń: Kasa im. Mianowskiego.
- PISKORSKI J. 1990. *Kolonizacja wiejska Pomorza Zachodniego w XIII i w początkach XVI wieku na tle procesów osadniczych w średniowiecznej Europie*, Poznań: PTPN.
- RASZEJA E. 2004. Krajobraz kulturowy wsi Staniewice i Nosalin, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 233–249.
- RĄCZKOWSKI W., SROKA J. (red.) 2003. *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. II, Sławno: Sławiński Dom Kultury, Fundacja „Dziedzictwo”.
- RĄCZKOWSKI W., SROKA J. 2004a. Małych ojczyzn czar – budowanie tożsamości kulturowej Ziemi Sławińskiej, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 7–13.
- RĄCZKOWSKI W., SROKA J. (red.) 2004b. *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”.
- RĘBKOWSKI M. 2001. *Pierwsze lokacje miast w Księstwie Zachodniopomorskim. Przemiany przestrzenne i kulturowe*, Kołobrzeg: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- SADOWSKA M. 2006. Z historii wsi Pieszcz, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. V: *Studia nad dziejami wsi*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 219–230.
- SPORS J. 1983. *Podziały administracyjne Pomorza Gdańskiego i Sławińsko-Słupskiego od XII do początku XIV wieku*, Słupsk: Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pobrzeże” w Słupsku.
- SROKA J., RĄCZKOWSKI W. 2008. Paradoxy bogactwa (nie?)szczęśliwej gminy: wady zaletami czy zalety wadami?, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 7–16.
- STEFANOWSKI W. 2002. Zasoby środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno, [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego Ziemi*

- Sławieńskiej*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, Sławieński Dom Kultury, 115–122.
- STEFANOWSKI W. 2008. Kilka słów o gminie Sławno, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 17–23.
- SZALEWSKA E. 2002. Projekt „Kraina w kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno, [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego Ziemi Sławieńskiej*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, Sławieński Dom Kultury, 39–54.
- TOPOLSKI J. 1990. *Wolność i przymus w tworzeniu historii*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- WITEK W. 2006. Uwagi na temat budownictwa szkieletowego (ryglowego) w gm. Dygowo, [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. V Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, (red.) A. Chłudziński, R. Gaziński. Dygowo–Szczecin: Gminny Zespół Oświaty i Kultury w Dygowie, Uniwersytet Szczeciński, 247–263.
- WRÓBLEWSKA L. 2008. „Sobota na grodzisku”... kłopotliwy podarunek?, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 327–340.
- ŻURAWSKI S. 1994. Administracja, [w:] *Dzieje Sławna*, (red.) J. Lindmajer. Słupsk: Urząd Miejski w Sławnie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, 311–333.